

Zygmunt Świechowski, Jadwiga Chudziakowa

Strzelno, woj. bydgoskie. Stanowisko 1

Informator Archeologiczny : badania 15, 252-256

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wykop IV/81 usytuowano na przedłużeniu wykopu III/80, poczynając od północnej krawędzi tego ostatniego w kierunku północnym. Miał on 24 m długości i 2 m szerokości.

Wykop V/81 został wytyczony na przedłużeniu południowej części wykopu I/80 w kierunku wschodnim, dochodząc krawędzią wschodnią do północno-zachodniego naroża wykopu IV/81. Długość tego wykopu wynosiła 11 m, a szerokość 2 m.

W wykopie I/80 uchwycono dalszą część budynku mieszkalnego odkrytego w sezonie poprzednim, natomiast w wykopach IV/81 i V/81 odsłonięto niewielkie partie kolejnych dwóch budynków, najpewniej o charakterze gospodarczym. W obrębie reliktyw budowli z wykopu V/81 wystąpił kamienny piec kopułowy z ceglanym paleniskiem, a obok budynku, od strony wschodniej ujawniono istnienie wędzarni ziemnej. Budynek ten został wykonany w konstrukcji szachulcowej, po której pozostały ślady po słupach nośnych ściany południowej. Budynek, którego fragment odkryto w wykopie IV/81, posiadał kamienną ławę fundamentową ścian o szerokości ok. 1 m. Na niej wznosiła się konstrukcja drewniano-ceglana, po której pozostały fragmenty drewna i gruz ceglany z zaprawą wapienną.

Można stwierdzić, że zabudowa koncentrowała się w północnej, centralnej i zachodniej części majdanu. Były to budynki mieszkalne i gospodarcze z drewna, w połączeniu z gliną, kamieniami i cegłami gotyckimi. Dachy niektórych z nich pokryte były gotycką dachówką. Pozyskano typowy dla średniowiecza materiał ceramiczny oraz liczne przedmioty codziennego użytku np. noże, igły, sprzączki. Ponadto znaleziono półfabrykat podkowy, kilkadziesiąt gwoździ żelaznych, groty hełtów kusz, okucia budowlane i drewnianych wiader, ostrogę z kółkiem zębatym, wędzidło, kilkanaście fragmentów uzdy oraz kilkadziesiąt ułamków naczyń szklanych.

Badania będą kontynuowane.

STARY BRZEŚĆ, gm. Brześć Kujawski
woj. włocławskie
Stanowisko 1

patrz
okres halsztacki

STRZELNO
woj. bydgoskie
Stanowisko 1

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu
Zespół do Badań Średniowiecznej
Architektury Kujaw i Wschodniej
Wielkopolski

Badania prowadził Zespół kierowany przez prof. dr. Zygmunta Świechowskiego. Badaniami kierowała doc. dr hab. Jadwiga Chudziakowa /autorka sprawozdania/. Prace finansował Ośrodek Dokumentacji

Zabytków MKiS w Warszawie w ramach problemu międzyresortowego MR. III. 5. Pierwszy rok badań. Klasztorny zespół architektury romańskiej w Strzelnie.

Podjęto interdyscyplinarne badania nad zespołem architektury romańskiej w Strzelnie. Zrealizowano wszystkie niezbędne prace wstępne oraz ustalono kwestionariusz pytań.

Prace badawcze rozpoczęto od rotundy św. Prokopa. Problematyka obiektu dotyczy spraw rozmaicie interpretowanych w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Badania archeologiczne i architektoniczne, były przy nim prowadzone wcześniej, objęły jednak tylko niewielki obszar w zbyt małym zakresie, co nadało im charakter wstępnego rozeznania i nie pozwoliło na pełne poznanie przedmiotu badań. Spowodowało to spiętrzenie się różnych hipotez: 1/ co do kwestii osadnictwa z okresu poprzedzającego i współczesnego istnieniu kościoła św. Prokopa, 2/ chronologii rotundy i 3/ pierwotnego jej układu przestrzennego oraz 4/ funkcji kościoła. Zagadnienia te wymagały w miarę możliwości jednoznacznego rozwiązania.

Przewidując znaczne przemieszania warstw kulturowych zarówno wewnątrz rotundy, jak i na zewnątrz, postanowiono założyć wykopy, pozwalające uzyskać możliwie jak najdłuższy profil. Dlatego wykonano cięcie od wschodniej strony na zewnątrz rotundy św. Prokopa, przechodząc wykopem do wnętrza wzdłuż kościoła /z pominięciem prezbiterium, pod którym znajduje się nowożytna krypta/, wychodząc na zewnątrz po stronie zachodniej wieży kościoła św. Prokopa. Drugie cięcie wykonano na linii E-W zakładając wykopy również od zewnętrznej strony rotundy do wnętrza. Ponadto wykonano wewnątrz i na zewnątrz rotundy dodatkowe odkrywki w celu rozpoznania budzących wątpliwości partii układu przestrzennego budowli.

Tak szeroki zakres prac pozwolił uzyskać odpowiedź na główne pytania. Pomimo dużych zniszczeń nawarstwień kulturowych, udało się w wielu miejscach natrafić na nienaruszone warstwy kulturowe, szczególnie dobrze zachowane w partiach przyfundamentowych rotundy, co umożliwiło datowanie obiektu. Przebadanie obszaru w bezpośrednim i najbliższym sąsiedztwie rotundy w wykopach założonych na arach 193, 194, 195, 220, 221 wykazało istnienie warstw kulturowych o łącznej miąższości od ok. 1 do 2,50 m. Jedynie w wykopie na arze 195 natrafiono na nowożytną studnię ocembrowaną drewnem, której głębokość dochodziła do 6 m poniżej obecnego poziomu terenu. Najstarsze warstwy w obrębie przebadanego obszaru o niewielkiej miąższości od 20 do 30 cm, datować można wstępnie na podstawie materiału ceramicznego, nie wcześniej niż na przełomie XII/XIII i I poł. XIII wieku. Analiza materiałów ceramicznych pozwoli przypuszczalnie sprecyzować chronologię rotundy. Roboczo można już w tej chwili stwierdzić, że kościół św. Prokopa nie powstał wcześniej niż w końcu XII lub nawet na początku XIII w. Na podstawie obserwacji warstw i ich korelacji z fundamentami budowli, jesteśmy skłonni twierdzić, że najbardziej przekonującym jest datowanie obiektu na początek XIII w.

Jednak z ostatecznym i bardziej precyzyjnym określeniem należy wstrzymać się do pełnej analizy materiałów zabytkowych. Niemniej uzyskane źródła archeologiczne wykluczają niezbitcie możliwość datowania budowy na I poł. XII wieku, co sugerowano w niektórych dotychczasowych publikacjach.

Prace badawcze pozwoliły również na uzyskanie odpowiedzi na tak różnie w dotychczasowej literaturze ujmowaną kwestię osadnictwa poprzedzającego czas budowy kościoła św. Prokopa. Brak śladów warstw wcześniejszych niż przełom XII/XIII i XIII w. zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz rotundy wyklucza możliwość istnienia, sugerowanego przez wielu badaczy, wcześniejszego osadnictwa. Nie ma też żadnych podstaw, aby precyzować charakter tego osadnictwa, jako założenia grodowego i rotundy św. Prokopa jako kościoła grodowego. Wszystkie dane uzyskane w tej kwestii wskazują wyraźnie, że pierwsze osadnictwo na tym wzgórzu wiąże się dopiero z osadnictwem klasztornym.

Problem układu przestrzennego rotundy św. Prokopa, jak dotąd, uzyskał tylko częściowe wyjaśnienie. Nie skończono bowiem badań wieży kościoła, co nie pozwala na stwierdzenie czy wiąże się ona z pierwotnym założeniem rotundy. Natomiast można z całą pewnością stwierdzić jednorodność pierwotnego założenia rotundowej nawy i kwadratowego prezbiterium. Dodatkowe wykopy badawcze, zlokalizowane na styku nawy z prezbiterium, wykazały wyraźnie jednorodne wiązanie fundamentów. Ich wysokość wynosi 1,30 m. Stopa fundamentowa prezbiterium i nawy zalega na głębokości + 7,70 m od R /+ 10,00/. Przyszłe badania wykażą, czy do tego założenia przestrzennego należy również wieża.

Uzyskane wyniki stawiają w innym świetle sprawę funkcji rotundy św. Prokopa. Nie była na pewno kościołem grodowym, natomiast można przypuszczać, że mogła być świątynią zbudowaną dla umieszczenia w nim grobu fundatora lub wzniesiona przez norbertanki dla okolicznej ludności świeckiej.

Równocześnie z powstaniem kościoła św. Prokopa założono w jego bezpośrednim sąsiedztwie cmentarz. Świadczą o tym liczne groby, odkryte już przez K. Józefowiczówną w trakcie prac wykopaliskowych w latach pięćdziesiątych, jak i obecne odsłonięcie 12 pochówków nienaruszonych i kilkadziesiąt grobów silnie zniszczonych. Odkryte obecnie groby można datować od XIII w. po XV w., na podstawie zarówno wyposażenia niektórych, jak i układu stratygraficznego.

Podczas badań wewnątrz rotundy odkryto ponownie tzw. grobowiec fundatora dla wykonania pełnej inwentaryzacji obiektu, jak i jego stałej ekspozycji, po dokonaniu odpowiednich zabiegów konserwatorskich. Odsłonięto również w celu inwentaryzacji wejście do nowożytnej krypty, znajdującej się pod prezbiterium. Badania wnętrza rotundy wykazały, że pierwotny poziom użytkowy znajdował się około 45 cm poniżej obecnego. Wyznaczają go zarówno zachowane we wnętrzu rotundy odsadzki fundamentowe, jak i nielicznie zadokumentowane partie nienaruszonego układu stratygra-

flicznego. Wewnątrz rotundy warstwy kulturowe zostały zniszczone w około 90 % przez wcześniejsze prace remontowo-budowlane.

Sprawdzono także fundamenty dwóch absyd, znajdujących się po północnej stronie rotundy. Badania wykazały, że ich rekonstrukcja nie jest prawidłowa. Ich średnica została sztucznie powiększona o ok. 25-30 cm. Wskazuje na to nieprawidłowy przebieg linii lica zewnętrznego muru absyd w stosunku do znacznie cofniętego jej pierwotnego fundamentu. Błąd ten powstać przypuszczalnie w wyniku odkrycia korony fundamentów, którą stanowiła, podobnie jak w całej rotundzie, silnie wysunięta odsadzka /ok. 20 cm/. Pozostałej partii fundamentów nie odsłonięto, na co wskazują nienaruszone warstwy kulturowe /w miejscach założonych w br. wykopów, przy absydach/. Wzniesione na krawędzi pierwotnych odsadzek mury absyd, wysunięte zostały znacznie poza linię fundamentów, co nie jest zgodne z zastosowaną w całej rotundzie pierwotną techniką budowy obiektu, jak i z zasadami statyki.

Odkryta w latach trzydziestych wieża, usytuowana pomiędzy północnym ramieniem transeptu kościoła św. Trójcy a prezbiterium, była dotychczas różnie interpretowana. Sugerowano nawet, że może ona pochodzić z wcześniejszego założenia lub, że mogła być zamierzeniem nigdy nie zrealizowanym. Wykonano przy niej kilka wykopów na arze 315, pozwalających na uzyskanie możliwie dużej ilości profili. W niektórych miejscach natrafiono na nienaruszone warstwy kulturowe. Stwierdzono niepodważalną jednorodność założenia architektonicznego wieży z kościołem św. Trójcy, czego świadectwem jest technika łączenia fundamentów prezbiterium z fundamentami wieży. Stopa fundamentowa wieży i prezbiterium zalega na głębokości + 7, 90 m od R. Wysokość fundamentów wynosi 1 m. Ponadto stwierdzono jednoznacznie, że wieża była zrealizowanym elementem architektonicznym kościoła św. Trójcy, o czym świadczą zachowane ślady w dolnych partiach muru prezbiterium. Odkryto dochodzący do innej od strony północnej, niewątpliwie młodszy, fundament o szerokości 1 m, który skręca pod kątem prostym w kierunku zachodnim od obecnych zabudowań klasztornych. Odkryte relikty wymagają dalszych badań. Na obecnym etapie prac wyciąganie wniosków odnośnie chronologii tych reliktyw, czy też ich funkcji byłoby przedwczesne. Relikty wieży po dokonaniu niezbędnych zabiegów konserwatorskich przeznaczone są do ekspozycji.

W związku z prowadzonymi przez parafię na dużą skalę różnego rodzaju pracami remontowo-budowlanymi, kilkakrotnie zachodziła konieczność wykonania bieżącej inwentaryzacji przypadkowych odkrywek, dokonywanych podczas prac ziemnych. Są to jednak niewielkie fragmenty reliktyw architektury, że przydatne są do wstępnego rozpoznania dla dalszych prac.

Na większej przestrzeni dokonano jedynie odkrywek w trakcie niwelacji terenu pod budowę garaży, po południowej stronie plebanii. Natrafiono tam na niewątpliwie wcześniejsze od obecnych zabudowań relikty klasztorne. Przypuszczalnie są to fragmenty późnośredniowiecznej zabudowy. Jednakże nie ma jeszcze w tej chwili wystarczających danych, aby precyzyjnie określić chronologię. Natomiast za niewątpliwie późnośredniowieczne

należy uznać relikty zabudowy klasztornej, odsłonięte na arze 283/313. Wykop badawczy założono tu w związku z zamierzonym znacznym obniżeniem terenu, mającym na celu osuszenie wilgoci w pomieszczeniach klasztornych. Odsłonięte fundamenty zlokalizowane na terenie niewielkiego wirydarza, przebiegają po linii północ-południe. Nienaruszona stratygrafia warstw kulturowych pozwala datować je wstępnie w granicach II poł. XIII w. i I poł. XIV w. Podobnie należy datować przebadane zachodnie fundamenty obecnych zabudowań klasztornych w obrębie wirydarza. Jednakże ich analiza, dotycząca zarówno pełnej rekonstrukcji układu przestrzennego, jak i większego sprecyzowania chronologii, możliwa będzie po dokonaniu większej ilości odkrywek archeologiczno-architektonicznych.

Na uwagę zasługuje fakt, że badania przeprowadzone w wirydarzu, gdzie zachowany został nienaruszony układ stratygraficzny oraz od południowej strony plebanii /ar 430/ nie wykazały istnienia warstw, które można by datować wcześniej niż na przełom XII/XIII w. Fakt ten wyklucza możliwość istnienia na terenie wzgórza klasztornego jakiegokolwiek osadnictwa wcześniejszego niż klasztorne.

Badania będą kontynuowane.

SZAMOTUŁY
woj. poznańskie
Zamek Górków

PP Pracownie Konserwacji
Zabytków
Pracownia Archeologiczno-
Konserwatorska
Oddział w Poznaniu

Badania prowadzili: mgr Edward . ause /autor sprawozdania/, Marek Chłodnicki, Andrzej Krzyszowski, Finansował Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Drugi sezon badań PAK, Zamek średniowieczny, ślady osadnictwa wczesno-średniowiecznego, kultury przeworskiej i łużyckiej.

Pracownia wznowiła prace badawcze na zamku po przerwie trwającej od 1973 r. Wykonano plan sytuacyjno-wysokościowy zamku wraz z najbliższym otoczeniem, badania geofizyczne elektro-oporowe oraz rozpoczęto badania przy zastosowaniu metody wiertniczej.

Prace wykopaliskowe skoncentrowano przy narożniku północno-zachodnim budynku zamkowego. Wytyczono 5 wykopów o powierzchni 127 m². Do calca zbadano 4 wykopy. Efektem ich było m. in. odkrycie murów z okresu funkcjonowania zamku, jak i też późniejszych przebudówek. Wyróżniono 31 obiektów nieruchomych w postaci niewielkich jam, dołków posłupowych i wkopów. Na uwagę zasługuje obiekt nr 1 z wykopu VIII D określony wstępnie jako pozostałość półziemianki kultury przeworskiej.

Najliczniejszą grupę źródeł ruchomych oprócz kości stanowi ceramika nowożytna i późnośredniowieczna z 2 poł. XIV-XVI w. Znalezione także